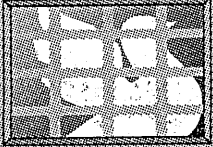

İNSAN HAKLARI VE TÜRKİYE

GÜNEY DİNÇ

4

Özal'ın, bireysel başvuru oyunu

► Türkiye'nin bireysel başvuru ile tanışması, Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde gerçekleşti. 28 Ocak 1987 tarihinde bir kararname ile AIHK'ye Türkiye'ye yönelik bireysel başvuruları inceleme yetkisi tanınarak, uzun yıllar süren önemli eksiklik giderilmiş oldu.

Türkiye'nin bireysel başvuru ile tanışması, Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde gerçekleşti. 28 Ocak 1987 günlü Bakanlar Kurulu kararıyla AIHK'ye Türkiye'ye yönelik bireysel başvuruları inceleme yetkisi tanındı. Böylece, uzun yıllar süren çok önemli bir eksiklik giderilmiş oldu. Artık, Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliği altında yaşayanlar da, (yurttaşlar veya yabancılar) tüm iç hukuk yollarını tüketmelerine karşın temel hak ve özgürlüklerini koruyamamışlarsa, yakınmalarını komisyona iletme olanağına kavuşmuş bulunuyorlardı.

Özal'ın "becerikli, işbitirici" kişiliği, bu olayda da kendini gösterdi. Avrupa Konseyi'ne verilen yetki mektubunda, bir dizi çekince belirtildi. Avrupalılar, hiç alışmadıkları türden koşullar öne süren Türkiye'nin mektubunu çözebilecek için oldukça zorlandılar. Özünde bunların çekince bile sayılamayacağı, ancak Türkiye'den gelecek başvurular incelenirken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, başta 1982 Anayasası olmak üzere, ulusal yasa ve uygulamalara koşut olarak yorumlanmasının istendiği saptandı. Sonraki aşamalarda, başvuru hakkını kısıtlayan bu koşulların çok büyük bölümü sözleşme organlarınca önemsenmedi.

Özal süre kazanıyor

Avrupa Konseyi'ne verilen mektupta, komisyonun, "Bildirim tarihinden sonra meydana gelen olaylara ve bu olaylara dayalı kararlara.." bakabileceği belirtildi. Böylece, 28 Ocak 1987'den önceki olaylar bireysel başvuru kapsamının dışında bırakılıyordu.

Bu formül, dönemin iktidarına şu yararları sağlıyordu: 28 Ocak 1987'den sonra gerçekleşecek insan hakları ihlallerinin iç hukuk yollarından geçmesi, en az iki - üç yıl alacaktı. Bütün Avrupa'nın iş yükünü taşıdığı için ağır çalışmak zorunda kalan komisyonun incelemeleri de bir o kadar süre gerektiriyordu. Böylece Özal iktidarı, bireysel başvuru yolunu açmanın onurunu üstlenerek Batı'yla oluşan buzları kırarken, doğabilecek olumsuz sonuçları sonraki iktidarlara erteliyordu. Gerçekte de böyle oldu.

Ancak hemen belirtmek istiyoruz ki, 1955'ten 1987'ye kadar geçen otuz üç yıl içinde, aralarında sosyal demokrat partilerin de bulunduğu TC hükümetlerinin hiçbirinin üzerinde durmaya bile gerek görmedikleri bireysel başvuru yo-

► Özal'ın "işbitirici" kişiliği, bu olayda da kendini gösterdi. Avrupa Konseyi'ne verilen yetki mektubunda, bir dizi çekince vardı. Bunlardan en önemlisi komisyonun, "Bildirim tarihinden sonra meydana gelen olaylara ve bunlara dayalı kararlara.." bakabileceğiydi.

► Böylece Özal iktidarı, bireysel başvuru yolunu açmanın onurunu üstlenerek Batı'yla oluşan buzları kırarken, doğabilecek olumsuz sonuçları sonraki iktidarlara erteliyordu. Çünkü oluşacak ihlallerin hukuk yollarından geçmesi uzun bir zaman alacaktı.

Nihat Sargin ve Haydar Kutlu'nun gözüaltına alınmaları ve yargılanmaları, AIHK'de açılan dört bireysel başvuru dosyasının konularını oluşturdu. Başvurularla ilgili olarak komisyon, 4 kabul edilirlilik kararı verdi. Bir dosya dostça çözüme bağlanırken bir başka dosya İnsan Hakları Mahkemesi'ne gönderildi.

lunu açmakla, Turgut Özal, hukuksal alanda çok önemli bir yenilik gerçekleştirmiş oluyordu.

Türkiye, 25 Eylül 1989 günlü bir başka Bakanlar Kurulu kararı ile Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini de kabul etti.

İlk bireysel başvuru:

Türkiye'den komisyona gönderilen ilk bireysel başvuru, İzmir-Dokuz Eylül Üniversitesi'nde, 1402 sayılı yasaya dayanılarak Sıkıyönetim Komutanı'nın isteği ile görevden alınan bir doçentin dilekçesiydi. Komisyon, yakınmacıya gönderdiği raporunda, "özünde haklı olsa bile 28 Ocak 1987'den önceki olaylara dayanan başvuruyu incelemeye yetkisi olmadığını.." bildirdi.

Yurtdışında bulunan Türkiye İşçi Par-

tisi Genel Sekreteri Nihat Sargin ve Türkiye Komünist Partisi Genel Sekreteri Nabi Yağcı (Haydar Kutlu), 16 Kasım 1987'de aynı uçakla Ankara'ya geldiler. Havaalanına iner inmez gözleri bağlanarak, yargıç kararı olmadan 19 gün gözüaltında tutuldular. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'ndeki yargılanmaları sırasında 4 Mayıs 1990'a kadar tutuklu kaldılar. Çeşitli aşamalardan geçen ceza davası, 9 Temmuz 1992'de her iki sanığın da aklanmalarıyla sonuçlandı.

Sargin ve Yağcı, tutukluluk durumları sona erince, yasal koşulları yerine getirerek, 4 Haziran 1990'da Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurdular. Kuruluşun on gün sonra, Yargıtay C.Başsavcılığı, programının Anayasa'ya ve Siyasal Partiler Yasası'na aykırı olduğu gerekçesiyle TBKP'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'nde dava açtı.

Anayasa Mahkemesi, 28 Ocak 1992 günlü Resmi Gazete'de yayımlanan gerekçeli kararı ile TBKP'nin kapatılması ve malvarlığına el konulmasını kararlaştırdı.

Sargin-Yağcı başvuruları

Çok kısaltarak özetlediğimiz bu olaylar, AIHK'de açılan dört bireysel başvuru dosyasının konularını oluşturdu. Başvurularla ilgili olarak komisyon, bu güne kadar 4 kabul edilirlilik kararı verdi, 3 sonuç raporu hazırladı. Bir dosya Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin kararı ile dostça çözüme bağlanırken bir başka dosya İnsan Hakları Mahkemesi'ne gönderildi.

Avrupa İnsan Hakları yargısının, ilk kez Türkiye'deki yoğun insan hakları ihlallerine yönelmesini, başta 1982 Anaya-

sası olmak üzere konuyla ilgili ulusal yasalarda, yargı kararlarının ve yaşanan uygulamaların insan hakları süzgecinden geçirilmesini sağlayan başvuru dosyalarındaki yüzlerce sayfayı aşan tutanakları, duruşmalardaki tartışmaları, yüzleştirmeleri, aralarında Avrupa Parlamentosu üyelerinin de bulunduğu tanıkların anlatımlarını, Ankara Cezaevi'nde ve Emniyet Müdürlüğü'nün sorgu odalarında yapılan incelemeleri, yıllar sonra işkence izlerinin saptanması amacıyla Avrupalı ve Türk hekimlerin birlikte yürüttükleri çalışmaları burada özetlemek olanaksız.

Kendisini dinlemek üzere iki kez Ankara'ya gelen komisyon üyesi yargıçlar önünde ifade veremeyi göze alamayan DGM Başsavcısı Nusret Demiral'ın sözleşmenin 28. maddesiyle çelişen davranışı önemsiz bir gösteri düzeyinde kalıyordu. Bu başvuruların yalnız sonuçlarına değinmekle yetineceğiz.

Sargin ve Yağcı'ya tazminat

11 Mayıs 1989'da Strasbourg'da yapılan duruşmadan sonra, AIHK, Sargin ve Yağcı'nın yargıç kararı olmadan gözüaltına alınmalarını, sözleşmenin '5/1', gözüaltı aşamasında hemen bir mahkeme önüne çıkarılmalarını '5/3', özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere bir mahkemeye itiraz olanağının sağlanmamasını '5/4', maddesine aykırı buldu. Ayrıca gözüaltı aşamasındaki işkence ve kötü davranışlarla, sözleşmenin 3. maddesinin çiğnendiğini saptadı.

Rapor, onaylanmak üzere Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne gönderildi.

Bireysel başvuruların amacı, yakınmacı ile hukuka aykırılıkların önlenmesi, yasal engeller kaldırılarak insan haklarına saygılı hukuksal düzenlemelere geçilmesi, kişisel zararların giderilmesi noktalarında toplanmaktadır. Hükümet adına Avrupa Konseyi ile birlikte Sargin ve Yağcı'ya karşı yazılı belgelerle üstlenilen yükümlülükler karşısında, AIHS'nin 28/2-b ve 31. maddeleri doğrultusunda yanlar arasında 15 Eylül 1993 günlü imzalanan dostça çözüm belgesi Bakanlar Komitesi tarafından da onaylandı. Hükümet yakınmacıların her birine başvuruya ilgili, yargılama giderleri içinde olmak üzere, 10 Aralık 1993'te, 1.316.700.000.- TL tazminat ödedi.

Yarın: Sargin-Yağcı'nın ikinci başvurusu